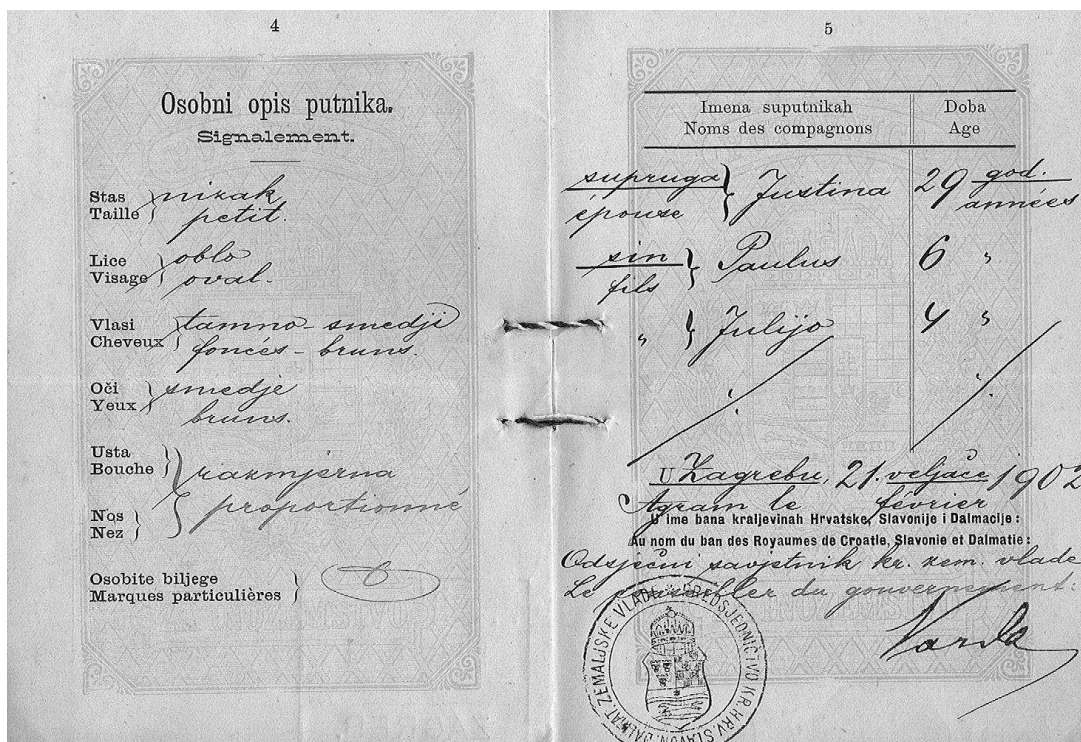

OSTAVŠTINA OBITELJI CSIKOS U STROSSMAYEROVOJ GALERIJ STARIH MAJSTORA HAZU

IM 44 (1-4) 2013.
IZ MUZEJSKE TEORIJE I PRAKSE
MUSEUM THEORY AND PRACTICE

IVANA KATUŠIĆ □ Strossmayerova galerija starih majstora HAZU, Zagreb

sl.1. Putovnica Bele Csikosa Sesije (4. i 5. str.).

Ostavština Csikos, Strossmayerova galerija starih majstora HAZU

Ostavština obitelji Csikos koja se čuva u Strossmayerovoj galeriji starih majstora HAZU prispjela je u tu instituciju dvjema donacijama, a obje imaju složenu kronologiju. Ponukan retrospektivnom izložbom stvaralaštva Bele Csikosa Sesije, koju je Strossmayerova galerija organizirala 1964. godine u povodu stogodišnjice slikarova rođenja, njegov sin Julije obraća se 1967. tada još Jugoslavenskoj akademiji znanosti i umjetnosti s ponudom da uz određene uvjete, kao vlasnik oko 200 radova pokojnog oca, *vlasništvo čitave te kolekcije prenese na Akademiju.*¹ Preliminarni ugovor o darovanju umjetnina, sastavljen 21., a potpisan 26. kolovoza 1969. godine, predviđa da će daroprimac od gradskih vlasti dobiti prostor prikladan za stanovanje darovatelja te za smještaj i izlaganje darovane zbirke. O zbirci bi doživotno brinuo donator, za što bi od Akademije dobivao odgovarajuću naknadu, a nakon njegove smrti tu bi naknadu dobivala njegova supruga Marijana. Ugovoru je priložen strojopisni popis 329 darovanih radova, s vremenom njihov

nastanka te s podacima o tehnici, dimenzijama i eventualnoj signaturi, kojemu je naknadno dodano još 95 skica i crteža te jedna fotografija. Traženje odgovarajuće nekretnine, problem ateljea za Julija Csikosa te još neke dvojbe financijske prirode koje su u međuvremenu proizašle, prolongirali su konačnu realizaciju donacije, koja će uslijediti tek 1973. godine, nakon što su Csikosevi uselili u stan u zagrebačkoj Martičevoj ulici 14b. Djelatnicima Strossmayerove galerije povjerena je *stručna briga o kolekciji, evidentiranje, restauriranje i galerijska oprema umjetnina.*² Vinko Zlamalik se, uz stručnu obradu inventara Spomen-zbirke, prihvatio i znanstvene interpretacije cjelokupnog stvaralaštva Bele Csikosa, iz čega su proizašle njegova doktorska disertacija te monografska publikacija iz 1984. godine.³

Upravo je za ta istraživanja vezana povijest prispjeća dokumentarnog dijela ostavštine u Galeriju. Zlamalik je, pišući o Beli Csikosu, rado naglašavao da mu je dragocjen izvor podataka i putokaz u radu bio slikarov mladi

¹ Pismo Julija Csikosa Jugoslavenskoj akademiji znanosti i umjetnosti od 21. studenog 1967., iz pismohrane Strossmayerove galerije starih majstora HAZU.

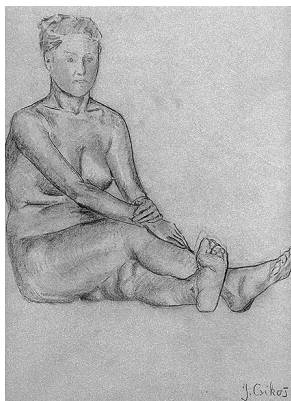
² Zlamalik, V. *Donacija Juliusa i Marijane Csikos. // Sto godina Strossmayerove galerije: 1884 - 1984:* izložba u povodu stote obljetnice otvorenja Strossmayerove galerije starih majstora Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, Muzejski prostor, Zagreb, 17. svibnja - 17. kolovoza 1984. Zagreb: MTM, 1984., str. 139.

³ Zlamalik, V. *Bela Csikos Sesia / začetnik simbolizma u Hrvatskoj.* Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti / Društvo povjesničara umjetnosti SR Hrvatske, 1984.

sl.2. Fotografaska građa po okončanju njezine obrade, čišćenja i pohrane u zaštitnu ambalažu (snimio: Antonio Blaži)

sl.3. Julije Csikos Sesia kao mladić, želatinska fotografija. Ostavština Csikos, Strossmayerova galerija starih majstora HAZU

sl.4. Crtež iz mape Julija Csikosa Sesije. Ostavština Csikos, Strossmayerova galerija starih majstora HAZU

4 Zlamalik, V. *Donacija Juliusa i Marijane Čikos.*, str. 140.

5 Isto.

6 Pismo Đure Vandure Branki Zlamalik od 3. studenog 1993., iz pismohrane Strossmayerove galerije starih majstora HAZU.

7 Zapisnik o prijemu dokumentacije iz Zbirke Csikos od 18. studenog 1993., iz pismohrane Strossmayerove galerije starih majstora HAZU.

8 Zapisnik Komisije za preuzimanje Zbirke Chikos Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti i gradskog Poglavarstva grada Zagreba od 21. veljače 1994., iz pismohrane Strossmayerove galerije starih majstora HAZU.

sin.⁴ On je, naime, brižno čuvao očevu dokumentarnu ostavštinu, koja se sastojala od službenih dokumenata vezanih za život i rad velikog slikara, obiteljskih fotografija iz druge polovice 19. te iz prve polovice 20. st., mapa sa studijskim skicama anatomije i arhitekture, teorijskih rasprava o nastavi anatomije te od rukopisnih priručnika za studente zagrebačke Umjetničke akademije. Tomu je pridodao vlastite albume za skiciranje i vrijednu hemeroteku o očevu stvaralaštvu. Kada je riječ o novinskim člancima s kraja 19. st. te o onima iz prva dva desetljeća 20. st., nije posve jasno je li ih prikupljao sam Csikos stariji ili ih je kasnije pribavio Julije. Ne treba posve isključiti ni mogućnost da i ta novinska građa, zajedno s hemerotekom kasnijeg datuma nastanka, potječe od Vinka Zlamalika, to više što je velikim dijelom svrstana u mape s jasnim obilježjima novijeg vremena te s napomenama ispisanim njegovim rukopisom. On je i autor niza bilježaka o izložbama stvaralaštva Bele Csikosa i o vlasnicima njegovih radova te listova s arhivskim i drugim podacima, koji su također grupirani u zasebne mape. Najveći dio fotografskih reprodukcija recentnijeg datuma zastupljenih u dokumentaciji rezultat je njegove stručne i znanstvene obrade Csikoseva opusa. U tekstu kojim je Zbirka Csikos predstavljena u katalogu uz izložbu *Sto godina Strossmayerove galerije* sa žaljenjem primjećujući kako je "u međuvremenu", 1978. godine umro Julije Csikos, Zlamalik ističe da je njegova supruga *obogatila...Spomen-zbirku Bele Čikoša s...više od 400 dragocjenih dokumenata...*, no ne precizira kada se to točno dogodilo.⁵

U pismohrani Galerije, nažalost, nisam pronašla nikakav dokument o darovanju spomenute građe. Naišla sam, međutim, na pismo koje je Đuro Vandura, Zlamalikov

nasljednik na mjestu kustosa Zbirke i ravnatelja Galerije, 1993. uputio gđi Branki Zlamalik, s molbom za povrat stvari iz Zbirke Čikoš. U nastavku napominje da iz teksta pokojnog Vinka, a vjerojatno je riječ o istom tekstu koji sam maločas citirala, *znamo da se radi o više od 400 dragocjenih dokumenata*. Napominjući da ta posljednja donacija nije u sklopu Zbirke (osim nešto skica i anatomskih detalja), iznosi pretpostavku da je sva dokumentacija u posjedu Zlamalikovih.⁶ Petnaest dana kasnije obavljena je primopredaja građe u stanu pokojnog ravnatelja, o čemu postoji zapisnik koji obuhvaća popis zaprimljenih predmeta sročeni u dvanaest točaka.⁷ Iste je kustos dotada prikupljenome materijalu pridodao recentniju fotodokumentaciju i hemeroteku vezanu za rad Bele Csikosa. U tom kontekstu valja spomenuti fotografije stana u Martićevoj 14b, gdje se Spomen-zbirka nalazila, snimljene 21. veljače 1994., kada su umjetnine sa spomenute lokacije preseljene u zgradu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Gospođa Marijana Csikos preminula je, naime, dvije godine prije toga te je Grad, kao vlasnik stana u kojemu je ona živjela, ustupio stan novom korisniku. Povjerenstvo za preuzimanje Zbirke Csikos, koje se sastojalo od predstavnika Akademije i Poglavarstva grada Zagreba, sastavilo je zapisnik kojim se konstatira da je u stanu pronađeno 411 inventiranih umjetnina, neinventirani radovi - ulje na platnu *Smrt nevinsti*, brončana *Plaketa žene* i sadreni *Portret Csikosa*, te dvije slikarske palete.⁸ Otada je cjelokupan zavještaj Csikosevih Akademiji pohranjen na istome mjestu - u Strossmayerovoj galeriji starih majstora.

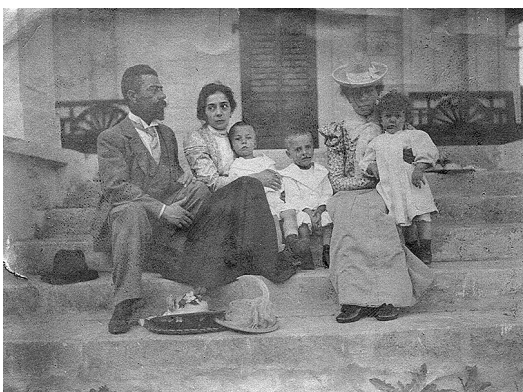
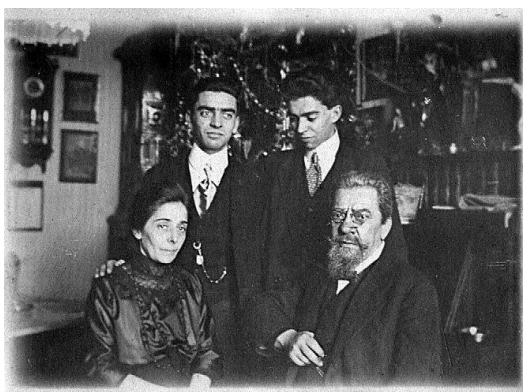
Zbirka Csikos Strossmayerove galerije starih majstora HAZU

Zbirku Csikos Strossmayerove galerije starih majstora HAZU čini 412 predmeta, i to 314 crteža, 81 slika na platnu ili na papiru, osam grafika te devet blokova za crtanje i skiciranje. Blokovi, pak, sadržavaju 586 crteža, skica, krokija i likovnih zabilješki.⁹ Radovi na papiru pohranjeni su u Kabinetu grafike HAZU, koji ima najprikladnije uvjete za njihovo čuvanje, dok su oni na tekstilnom nositelju smješteni u jednoj od čuvaonica Strossmayerove galerije.

Sređivanje, opis i preventivna zaštita dokumentacije uz Zbirku Csikos

Dok su umjetnine upisane u inventarnu knjigu i kartoteku Zbirke Csikos, nešto je drukčiji slučaj s dokumentarnim/arhivskim segmentom ostavštine. Iako su se spomenuta dvojica kustosa koristila građom u vlastitim istraživanjima te su je, s tim ciljem, donekle sistematizirali - u smislu njezina grupiranja u veće cjeline - a Zlamalik se u svojim tekstovima čak i poziva na neke od dokumenata, od kojih manji dio i reproducira,¹⁰ taj dio ostavštine nikada nije bio inventiran. Tijekom pripravnštva u Strossmayerovoj galeriji dodijeljen mi je zadatak obrade građe za koju se, što je razvidno iz citiranih dokumenata, rabi naziv Dokumentacija Zbirke Csikos. S tim sam ciljem proučila građu, identificirala i popisala sve njezine sastavnice, opisala ih što je detaljnije bilo moguće te ih razvrstala na temelju zajedničkih obilježja.

Pri obradi sam što više nastojala slijediti zatečeni raspored dokumenata jer je bilo posve očito da su oni u određenoj mjeri bili organizirani logičnim slijedom. Dodatni

sl.5. Jelka Valdec r. Csikos, želatinska fotografija.

Ostavština Csikos, Strossmayerova galerija starih majstora HAZU

sl.6. Vremešni Bela Csikos Sesia sa suprugom i sinovima, želatinska fotografija.

Ostavština Csikos, Strossmayerova galerija starih majstora HAZU

sl.7. Bela Csikos sa suprugom i sinovima u društvu Leopoldine Auer i njezinog sina Ivce, želatinska fotografija.

Ostavština Csikos, Strossmayerova galerija starih majstora HAZU

je motiv za to bila i činjenica da je građa prikupljena djelovanjem više osoba te je nerijetko bilo nemoguće utvrditi tko je pojedine dokumente prikupio ili, pak, tko ih je organizirao u veće skupine, tj. u mape, fascikle i sl. Najmanje sam se toga načela držala pri obradi fotografija i raznolikoga drugog slikovnog materijala.

Građu sam razvrstala u pet skupina, redom: dokumenti, hemeroteca, fotografska građa, razglednice i *varia*. Unutar tih cjelina uspostavljene su podcjeline, koje su se, kad je riječ o dokumentima i hemeroteci, podudarale s već spomenutim otprije uspostavljenim tematsko-kronološkim skupinama.

Unutar svake podcjeline, koja je zbirno opisana, identificiran je, popisana, izmjerena i opisana svaki pojedini od 2160 dokumenata, a kad je za to postojala potreba, obrada je podrazumijevala i prijepis ili prijevod teksta. Dokumentacija, naime, obuhvaća građu na hrvatskome, njemačkome, mađarskome, talijanskome, engleskome i francuskom jeziku, a kako u njoj prevladavaju rukopisi, često je tekstove bilo teško prevesti ili transkribirati. Gdje god je bilo moguće, identificiran je stvaratelj/autor dokumenta te vrijeme i mjesto njegova nastanka. Isto vrijedi i za fotografije, koje je valjalo opisati sa stajališta sadržaja, potom je vizualnom i(li) mikroskopskom metodom utvrđivan fotografski proces kojim su nastale,¹¹ a opisu su pridruženi i podaci o eventualnim oštećenjima. U samo jednom primjeru spomenuti postupci nisu bili dostatni da se sa sigurnošću identificira fotografski proces, zbog čega navedenu fotografiju valja podvrgnuti analizi XRF spektrometrom.¹² Utvrđeno je da su u fotografskoj

⁹ Zlamalik, V., *Spomen zbirka Bela Csikos Sesia*. Zagreb: Strossmayerova galerija starih majstora Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, 1976., str. 6.

¹⁰ Sudeći prema katalogu iz 1964. desetak dokumenata koji su tada još bili u posjedu Csikosevih bilo je uvršteno u postav izložbe koju je katalog popratio. Vidjeti u: Zlamalik, V. *Bela Csikos-Sesia*. Zagreb: Moderna galerija, 1964., str. 37-38.

¹¹ Pri identificiranju fotografskih procesa nesebičnu mi je stručnu pomoć pružio kolega Hrvoje Gržina, viši arhivist u Hrvatskome državnom arhivu.

¹² O spomenutoj metodi više u: Stulik, D.; Kaplan, A. *Application of a handheld XRF spectrometer in research and identification of photographs*. // *Handheld XRF for Art and Archaeology*. Leuven: Leuven University Press, 2012., str. 77-130.

sl.8. Atelje Bele Csikosa - pogled na zid s velikim portretom supruge, želatinska fotografija.
Ostavština Csikos, Strossmayerova galerija starih majstora HAZU

sl.9. Fotostudija modela za kompoziciju oslika zastora u HNK u Osijeku, želatinska fotografija.

Ostavština Csikos, Strossmayerova galerija starih majstora HAZU

sl.10. Fotostudija modela za kompoziciju oslika zastora u HNK u Osijeku, želatinska fotografija.

Ostavština Csikos, Strossmayerova galerija starih majstora HAZU

građi zastupljene albuminske, sjajne i mat kolodjske te želatinske fotografije, platinotipije i jedna cijanotipija te kromogene fotografije u boji. Na sličan su način opisane i razglednice, za koje se, umjesto fotografskoga, određivao fotomehanički proces. Analizom sadržaja fotografija izdvojeno je nekoliko njihovih skupina: portreti slikara, članova njegove obitelji, kolega i suvremenika, fotografije nastale kao dio slikarskoga stvaralačkog procesa, fotografske reprodukcije radova Bele Csikosa te *varia*, tj. nerazvrstani materijal, koji seže od komercijalnih akt fotografija do vrsnih veduta dalmatinske obale Franza Thiarda De Laforesta, značajnoga profesionalnog fotografa djelatnoga na području Hrvatske u drugoj polovici 19. st.

Nakon završene obrade, pisani i slikovni dokumenti pohranjeni su u dvije arhivske kutije. Nakon što je očišćena od površinske prašine, sva je fotografska građa zaštićena sukladno međunarodnom standardu ISO18902.¹³ Fotografije, dijapozitivi i negativi pojedinačno su zaštićeni polipropilenskim ili pergaminskim uložnicama odgovarajućih veličina, koje su potom pohranjene u zaštitne kutije namijenjene čuvanju fotografske građe. Isti je postupak primijenjen i za razglednice.

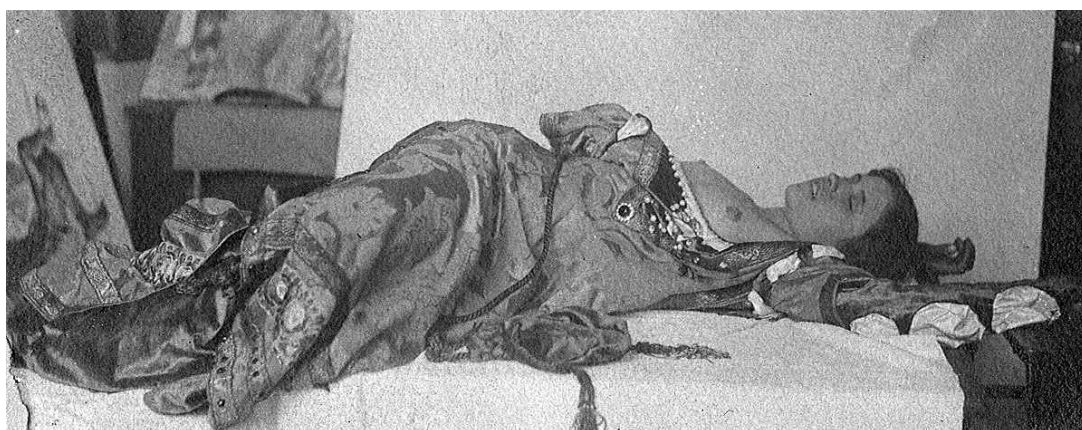
Napomena: Tekst *Ostavština obitelji Csikos u Strossmayerovoj galeriji starih majstora HAZU* dio je pismenog rada *Lik i djelovanje Julija Csikosa Sesije: Od obrade obiteljske ostavštine do povremene izložbe u Strossmayerovoj galeriji starih majstora HAZU*, napisanoga za stručni ispit za zvanje kustosa, lipanj 2013.

Na dragocjenim sugestijama pri izradi rada najljepše zahvaljujem mentorici prof. dr. sc. Žarki Vujić s Filozof-

skog fakulteta u Zagrebu. Zahvalnost upućujem i mr. sc. Dubravki Osrečki Jakelić iz Muzeja za umjetnost i obrt te Hrvoju Gržini iz Hrvatskoga državnog arhiva, koji su mi uvelike pomogli tijekom procesa obrade građe.

¹³ ISO 18902, Imaging Materials – Processed imaging materials, albums, framing and storage materials.

sl.11. Fotostudija modela za kompoziciju oslika zastora u HNK u Osijeku, želatinska fotografija.

Ostavština Csikos, Strossmayerova galerija starih majstora HAZU

sl.12. Fotostudija modela za kompoziciju iz ciklusa *Apokalipsa*, želatinska fotografija.

Ostavština Csikos, Strossmayerova galerija starih majstora HAZU

sl.13. Dva poluakta s amforom, platinotipija.

Ostavština Csikos, Strossmayerova galerija starih majstora HAZU

LITERATURA

1. Stulik, D.; Kaplan, A. *Application of a handheld XRF spectrometer in research and identification of photographs*. // *Handheld XRF for Art and Archaeology*. Leuven: Leuven University Press, 2012., str. 77-130.
2. Zlamalik, V. *Bela Csikos - Sesia*. // Moderna galerija, Zagreb, 1964.
3. Zlamalik, V. *Spomen zbirka Bela Csikos Sesia*. Zagreb: Strossmayerova galerija starih majstora Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, 1976.
4. Zlamalik, V. *Donacija Juliusa i Marijane Čikoš*. // *Sto godina Strossmayerove galerije: 1884 - 1984: izložba u povodu stote obljetnice otvorenja Strossmayerove galerije starih majstora Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, Muzejski prostor, Zagreb, 17. svibnja - 17. kolovoza 1984*. Zagreb: MTM, 1984., str. 139-140.
5. Zlamalik, V. *Bela Csikos Sesija / začetnik simbolizma u Hrvatskoj*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti / Društvo povjesničara umjetnosti SR Hrvatske, 1984.

Primljeno: 11. rujna 2013.

sl.14. Kostimirani Joza Turkalj, Mila Wood i
Gita Nušić, želatinska fotografija.
Ostavština Csikos, Strossmayerova galerija
starih majstora HAZU

sl.15. Ferdo Čus s violinom, želatinska
fotografija.
Ostavština Csikos, Strossmayerova galerija
starih majstora HAZU

**THE LEGACY OF THE CSIKOS FAMILY IN THE STROSSMAYER
GALLERY OF OLD MASTERS OF THE CROATIAN ACADEMY OF
SCIENCES AND ARTS**

Julije Čikos Sesia, son of the great Croatian painter Bela Csikos Sesia, also trained as an artist, donated to the Strossmayer Gallery of Old Masers four hundred of his father's artworks and eight sketchbooks.

After his death his widow Marijana donated to the Gallery several hundred documents and photographs related to the career of her late father-in-law and the family history of several generations of the Csikos family. While in my training period in the establishment, I drew up a complete list of the materials from these documents, previously never processed, classified them, including the identification of individual documents, which I then described.

This paper describes the circumstances of the original donation, after which comes a review of the processing and the actual contents of the documentary part of the bequest. Processing the documentation of the Csikos Collection led to a number of practical and theoretical problems, including the terminological definition of the materials, the difficulties in processing them deriving from the particular features of the components and the lack of generally accepted standards for the description and ordering of archival or documentary records in museums and, in this case for the moment the more theoretical, need for correlating the basic information about similar (in their content or origins) materials stored in various heritage institutions, which would then be connected in a virtual environment. Through a combined application of the guidelines of the *Regulations about the Content and Manner of Keeping Museum Documentation about Museum Material* and some archival principles, the material was processed, the result of which is a study of some hundred pages, with all the necessary details and descriptions that the process of inventorying and cataloguing presuppose. After the parent body responds with an expert opinion, the list will be edited according to a standardised apparatus of terms and categories.